

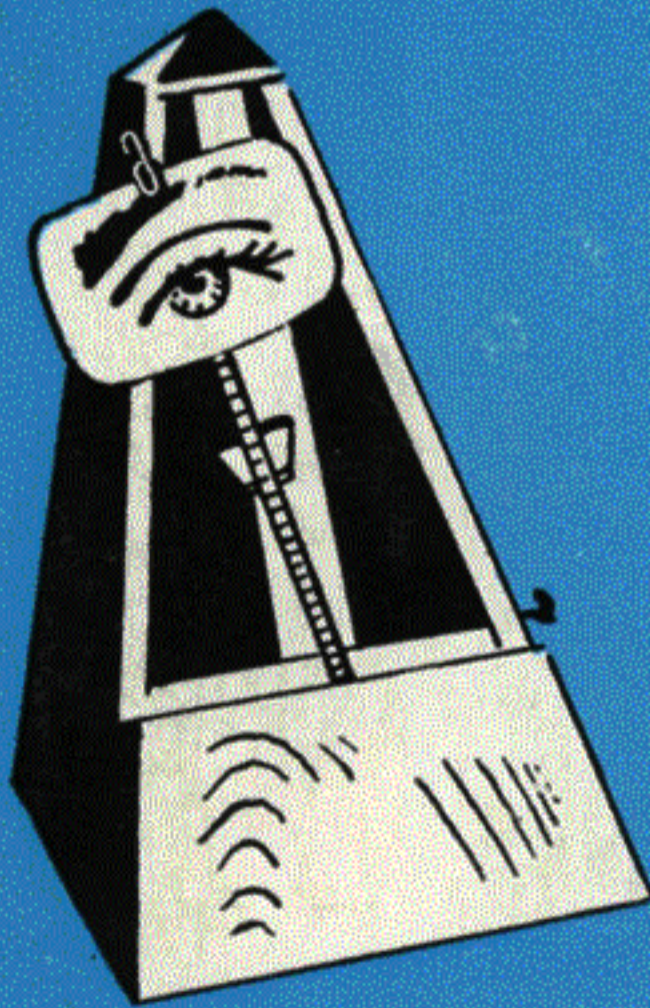
5200

τα καλύτερα βιβλία τσεπής

Σ. Κυριαζοπούλου

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΝΟΠΙΟΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΤΙΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΗΤΟΡΗ

ΣΑ Δ ΤΗΣ Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΠ. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΝΩΨΙΟΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΟΚΙΜΙΑ

*«Θεῖον δέ τι καὶ εὐστοχόν
ἔνεστι καὶ τοῖσι κακοῖς»
Πλάτωνος : Νόμων 950 Β*

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΗ» ● ΣΟΛΩΝΟΣ 73 ● ΤΗΛ. 629.684 ● ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

1. Προλεγόμενα εις τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ,
Ἀθήναι 1960, σελ. 303
2. Ἐλευθερία καὶ ἀθύπερβασις,
Ἀθήναι 1962, σελ. 126
3. Ἡ παρουσία τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης,
Ἀθήναι 1963, σελ. 350
4. Ἡ σημερινὴ γλῶσσα — Γλωσσολογία τῆς Τεχνικῆς,
Ἀθήναι 1964, σελ. 284
5. Ἡ καταγωγὴ τοῦ Τεχνικοῦ πνεύματος,
Ἀθήναι 1965, σελ. 304
6. Τὸ γεγονός τῆς φιλοσοφίας,
Ἀθήναι 1969, σελ. 159
7. Ἡ πολιτικὴ θρησκεία τῆς Ἑλλάδος,
Ἰωάννινα 1970, σ. 132
8. Πολιτικὰ αἶτια τῆς Ἠθικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους,
Ἰωάννινα 1971, σ. 156

ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΟΣΜΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ

1. Ἄφ' ὅτου ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ τεσσάρων ἀποφασιστικῶν διὰ τὴν ζωὴν του γεγονότων. Τὸ πρῶτον ἐδημιούργησεν εἰς τὸ βάθος τῆς προϊστορίας τὴν πνευματικὴν διάστασιν τοῦ κόσμου· τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον ὑπῆρξαν τὰ κίνητρα τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου· τὸ τέταρτον διαδραματίζεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὡς ἐπιστέγασμα τῆς ἱστορίας.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν συγκλονιστικῶν γεγονότων τῆς ζωῆς εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ἐνάρθρου λόγου. Ὁ ἄνθρωπος ὠμίλησε τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν διεπίστωσεν, ὅτι δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν συντήρησίν του ἡ σωματικὴ του δύναμις. Ἡ συναίσθησις τῆς βιολογικῆς αὐτῆς ἀνεπαρκείας ἀπετέλεσε τὸ ἐναρκτήριον ἐπεισόδιον τοῦ ἀνθρωπίνου δράματος. Τότε ἀκριβῶς συνετελέσθη τὸ γονιμώτερον λάθος τοῦ κόσμου: Ὁ ἄνθρωπος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ κύριος τῆς καταστάσεως, χωρὶς νὰ ἐφάπτεται τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀπαίτησις ὑπῆρξε πρωτοφανής, διότι ἐσήμαινεν, ὅτι θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ κατευθύνῃ τὴν πραγματικότητα διὰ μιᾶς σχηματικῆς ἐκφράσεως τῆς θελήσεώς του. Ἡ γλῶσσα ἀναγγέλλει τὸν ἄνθρωπον ὡς μέθοδος πνευματικῆς ὑπερβάσεως τῶν φυσικῶν ἀντιστάσεων.

Εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἐξυπηρετοῦνται γλωσσικῶς καὶ ἄλλοι σκοποί. Οἱ ἄνθρωποι ὁμιλοῦν, διὰ νὰ μεταδώσουν μίαν πληροφορίαν, διὰ νὰ εὔρουν τὴν ἀλήθειαν ἢ διὰ νὰ περάσῃ ἡ ὥρα. Τὴν ἐποχὴν ὅμως τῆς ἐμφανίσεώς της ἡ γλῶσσα ἐξυπρέτησε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποταγῆς τῶν φυσικῶς ἀκαταβλήτων φαινομένων εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πρᾶγμα συμβαίνει καὶ σήμερον. Ὁ παραινετικὸς καὶ ὁ ὑποκριτικὸς λόγος, ἡ διαταγὴ καὶ τὸ ψεῦδος ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τῶν ἀντιστάσεων νὰ καμφθοῦν ἐκ τῶν ἔσω. Εἰς τὰ πρῶτα γλωσσικὰ μνημεῖα κυριαρχοῦν διὰ τοῦτο ἡ εὐχὴ καὶ ἡ κατάρα, ἡ ἀπειλὴ καὶ ὁ ἐξορκισμὸς. Ἀπολιθωμένοι λόγοι τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς νοοτροπίας ἔφθασαν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ὁ σχετικὸς πρὸς τὸν καιρὸν, τὴν ὑγείαν ἢ τὰ ἔτη τῆς ζωῆς καιρετισμὸς καὶ ἡ ἀποστολή, ὅσων μᾶς δυσαρροστοῦν, εἰς

τὸν ἀρχηγὸν τῶν πονηρῶν δυνάμεων εἶναι *fossilia linguae* τῆς ἐπιβλητικῆς σημασίας τοῦ γλωσσικοῦ ὀργάνου.

Βεβαίως σήμερον, ὅσοι ἀναφέρονται εἰς τὴν γλῶσσαν, ἐννοοῦν τὴν ἄρθρωσιν τῶν φθόγγων ἐντὸς τῆς στοματικῆς κοιλότητος. Ἡ γλῶσσα ὅμως κατέληξεν εἰς τὴν φθογγικὴν ἔκφρασιν. Πιθανῶς εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος προσεπάθησε νὰ ἐπιπρεάσῃ τὴν πραγματικότητα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἀκόμη καὶ σήμερον τὸ βλέμμα ἐκφράζει ἀμέσως, ὅ,τι μετὰ δυσκολίας θὰ ἐλέγετο. Ὑπάρχουν ἴσως καὶ μεταξύ μας ὠρισμένοι, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὸ «μάτιασμα», εἰς μίαν δπλαδὴ καθαρῶς πνευματικὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἢ τῶν ζώων. Ὁ ὀπτικὴ αὐτὴ γλῶσσα συνεπληρώθη διὰ τῶν κινήσεων τοῦ σώματος. Ὁ ἄνθρωπος ἐμόρφασεν, ἐκίνησε τὰ μέλη του καὶ τελικῶς ἐνόμισεν, ὅτι διὰ μέσου σ υ μ β ο λ ι κ ῶ ν π ρ ᾶ ξ ε ω ν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ θέλημά του. Ἡ γλωσσικὴ αὐτὴ προϊστορία ἐπιζῆ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Μερικοὶ κτυποῦν ξύλα, διὰ νὰ μὴ συμβῆ κακόν, ἄλλοι ἀνοίγουν τὴν παλάμπην πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἀντιπάλου, διὰ νὰ τὸν ἐκμηδενίσουν. Εἰς τὴν Γερμανίαν σφίγγουν τὸν ἀντίχειρα, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ φίλος εἰς τὴν δοκιμασίαν. Τελικῶς τὰ αἰχμηρὰ ξύλα ἐρρίπτοντο βεβαίως εἰς τὸ θῦμα, διὰ νὰ ἐπιτρέψουν ὅμως τὴν εἴσοδον τοῦ πνεύματος εἰς τὴν καρδιακὴν του χώραν. Περὶ τῆς πολεμικῆς τακτικῆς πρωτογόνων ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ὁ Λουκιανὸς ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Οὐκ ἂν ἀφείη τὸ βέλος Αἰθίοψ ἀνὴρ... εἰ μὴ πρότερον ὀρχήσαιτο καὶ τῷ σχήματι ἀπειλήσειε καὶ προεκφοθήσειε τῇ ὀρχήσει τὸν πολέμιον»¹.

Τόσον ἡ γλῶσσα τῶν ὀφθαλμῶν ὅσον καὶ ὁ χορὸς ἔπρεπε τὴν νύκτα νὰ σιωπήσουν. Τὸ ἀδιέξοδον ἐλύθη τότε διὰ τῶν φθόγγων. Τὰ πράγματα δὲν ἐφαίνοντο, ἦτο δυνατόν ὅμως νὰ δηλωθοῦν διὰ τῶν ἐν ἄρθρων ἦ χ ω ν. Ὄρισμένοι ἐθνικοὶ ὄμιλοι ἐδοκίμασαν τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων καὶ συνεχίζουν νὰ ὀμιλοῦν μέχρι σήμερον κυρίως διὰ τῆς χειρονομίας.² Γενικῶς ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐπεχείρησε νὰ ὀρίσῃ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ κόσμου διὰ τῆς φωνῆς. Ὅ,τι ἐλέγετο, ἀπέβαλλεν αὐτομάτως τὸν δαιμονικόν του χαρακτῆρα. Πρωτόγονα θεῖα πνεύματα καὶ σημερινοὶ κατὰ φύσιν λαοὶ ἀποφεύγουν νὰ δηλώσουν τὸ ὄνομά των, διὰ νὰ μὴ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσιν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ τὸ μάθῃ³. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ ἔναρθρος λόγος ἐμφανίζεται ὡς ἐλεγκτῆς τῆς πραγματικότητος. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ γλωσσικῶς τὴν ἐσωτερικὴν διάστασιν τοῦ κόσμου. Κατ' οὐσίαν διπλασιάζει τὰ πράγματα καὶ κινεῖται διὰ μέσου τῶν σ υ ν θ η μ α τ ι κ ῶ ν τ ῶ ν ἀ ν τ ι κ ρ υ σ μ ᾶ τ ω ν. Εἰς τὸν κόσμον τῆς φύσεως ἔκτοτε προστίθεται ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος.

2. Περί τὴν δεκάτην χιλιετίαν π.Χ. ἐμειώθη ἐπὶ τῆς Γῆς ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Ἡλίου εἴτε λόγω ταλαντεύσεως εἰς τὴν περιφορὰν τῆς εἴτε λόγω εἰσόδου ὀλοκλήρου τοῦ Ἡλιακοῦ συστήματος ἐντὸς μιᾶς περιοχῆς τοῦ κοσμικοῦ χώρου, ἡ ὁποία ἐπηρέασεν ἀρνητικῶς τὴν διάχυσιν τῆς θερμότητος. Ἀποτέλεσμα τοῦ γεγονότος ἦτο νὰ παγώσουν μεγάλα τμήματα τῆς γῆνης ἐπιφανείας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὑπεχρέωσε τοὺς ἀνθρώπους γενικῶς νὰ ζητήσουν κλειστοὺς χώρους διαμονῆς, οἱ ὁποῖοι νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ θερμανθοῦν διὰ τῆς πυρᾶς. Μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν ἄρκτων καὶ τῶν λεόντων οἱ ἀνθρώποι ἐντοπίζονται διὰ πρώτην φοράν καὶ ἀναπτύσσουν πρὸς τὰ φαινόμενα τῆς γῆς μονίμους σχέσεις. Ὅπου ὅμως τὸ ἔδαφος δὲν παρουσίαζεν ἐξάρσεις καὶ σπήλαια, εἰς τὴν στεππὰν ἐπὶ παραδείγματι τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, τὰ πράγματα ἐπῆραν ἄλλην ἐξέλιξιν. Ἰδίως ὑπεράνω τῶν Ἀλταίων, τὰ περάσματα τῶν ὁποίων πρὸς νότον ἐκαλύφθησαν ὑπὸ πάγων, ἀνθρώποι καὶ ζῶα ὑπεχρεώθησαν αἰφνιδίως νὰ συνοικήσουν, ἐφ' ὅσον ἡ διέξοδος ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἐφράσσετο ὑπὸ τεραστίων ποταμῶν καὶ πρὸς βορρᾶν ἐξετείνετο ἡ Παγωμένη θάλασσα.

Ἡ κλιματολογικὴ αὕτη κατάστασις ὑπεχρέωσε τὸν ἀνθρώπον, ἀντὶ νὰ ζῆ ὡς διώκτης, νὰ συντηρηθῆ ὡς κηθεμῶν τῶν μετόχων ἐκείνων τῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι ἔλυσαν προηγουμένως κατὰ μέγα μέρος τὸ πρόβλημα τῆς τροφῆς τοῦ διὰ τοῦ σώματός των. Ἀντὶ νὰ φονεύουν ἀκρίτως τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, οἱ αἰχμάλωτοι τῶν παγωμένων στεππῶν ἐπεχείρησαν ἀρχικῶς μίαν ἐπιλογὴν. Νεογνὰ καὶ μπτέρες ἐτέθησαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκτὸς βολῆς. Ὅπου ὁ ἀποδεκατισμὸς παρὰ ταῦτα ὑπῆρξεν ἀναπόφευκτος, ὤθησεν εἰς τὴν ἰδέαν ἐνὸς τρόπου συντηρήσεως τοῦ βίου, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ προὔποθέτῃ τὸν θάνατον τῆς τροφῆς. Ἀντὶ νὰ τρώγουν μόνον κρέας, οἱ ἀνθρώποι μετεβλήθησαν τότε εἰς γαλακτοφάγους.

Ἦδη ὅμως ἡ ζωτικὴ ἀξία τῆς πρώτης κινητῆς περιουσίας ἐδημιούργησε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπερασπίσεώς της ἐναντι τῶν θηρίων καὶ κυρίως τῶν ἰδιοκτητῶν ἢ τέως κατόχων ἐνὸς ἄλλου «κεφαλαίου». Τὸ αἶτημα ὑπῆρξεν ἀποφασιστικῆς σημασίας, διότι ἔθεσε διὰ πρώτην φοράν τοὺς ἀνθρώπους ἀντιμετώπους τῶν ἀνθρώπων. Ὁ πόλεμος ἐπέβαλεν ἀμέσως τὴν συνοχὴν καὶ τὴν διεύρυνσιν τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τῶν «νομάδων», οἱ ὁποῖοι ἔκτοτε ἀναπτύσσουν μεταξύ των ἠθικοὺς δεσμοὺς. Ὅσοι χάριν μεγαλυτέρας ἀσφαλείας ἢ ἐπειδὴ ἔχασαν τὰ ζῶα των, προσχωροῦν εἰς μίαν εὐρυτέραν ὀμάδα, ἀναλαμβάνουν ἐναντι τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὑποχρεώσεις. Δημιουργεῖται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μία ἱεραρχία, τὴν κορυφὴν τῆς ὁποίας καταλαμβάνει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος λόγω μεγαλυτέρας πείρας εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ἐνώπιον ἐκτάκτων περιστάσεων περὶ τίνος πρόκειται. Ὁ πατὴρ καὶ κατόπιν ὁ πρωτότοκος ἀποκτοῦν διοικητικὰ δι-

καιώματα, τὰ ὁποῖα ἐνίσχυεν ἡ ἀνάγκη τοῦ συντονισμοῦ τῶν προσπαθειῶν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν φυσικῶν κινδύνων καὶ κυρίως τῶν ἐκ συστήματος ἀρπάγων.

Ἐνεκα τῆς σπουδαιότητός του διὰ τὴν ζωὴν τὸ πατρικὸν κῦρος ἀπέκτησεν ἐντὸς ὀλίγου ὑπερφυσικὸν χαρακτῆρα. Καθ' ὃν χρόνον οἱ ἀγρυπνοὶ φρουροὶ τοῦ ποιμνίου καταπλήσσονται τὴν νύκτα ὑπὸ τοῦ μόνου εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀκινήτου μεγέθους, τοῦ ἐνάστρου χώρου καὶ περιμένουν μὲ ἀγωνίαν τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ διαλύσῃ τὴν ἀσπίδα τῶν αἰμοφόρων ζώων καὶ τῶν ληστῶν, προσωποποιοῦν τὸ στερέωμα καὶ τὸ φῶς καὶ φαντάζονται τὸν θεὸν ὡς οὐράνιον πατριάρχην, ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται πρὸ παντός ἄλλου διὰ τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν πειθαρχίαν τοῦ λαοῦ του. Ὁ θεῖος αὐτὸς ἐπιστάτης τῆς ζωῆς δὲν ἐπιτρέπει τὴν μαγείαν, διότι τὰ προβλήματα τοῦ νομαδικοῦ βίου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λυθοῦν σχηματικῶς, ἀλλ' ἐχρειάζοντο συνεχῆ ἐγρήγορσιν διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐπέμβασιν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου. Ἐκτὸς τῶν ἠθικῶν τῶν συνδέσμων οἱ ποιμένες ἀναπτύσσουν διὰ τοῦτο μίαν ὀρθολογικὴν νοοτροπίαν, ἡ ὁποία διὰ τῆς διανοητικῆς τῶν ὑπεροχῆς ἐναντι τῶν βοσκημάτων, τῆς διαρκούς ἀριθμητικῆς τῶν ἀσκήσεως, τοῦ ἐθισμού τῶν εἰς τὴν ἀντίληψιν μεταβαλλομένων καταστάσεων, τῆς πρωτοβουλίας, τοῦ αἰσθήματος τῆς εὐθύνης καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισαν εἰς τὸν νομαδικὸν τῶν βίων, ἀπετέλεσε τὴν προϋπόθεσιν τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως τῶν χωρῶν τοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν εἰς τοὺς ἀγροτικούς χώρους, ὅποτε ἀντὶ τῶν ζώων ἐπεχείρησαν νὰ διοικήσουν τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐργασίας.

3. Ἐὰν ὁ νομαδικὸς κόσμος ἐβασίσθη κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν ἀλληλεγγύην καὶ τὴν παρατηρητικότητα, εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν κριτικὴν στάσιν, ὁ γεωργικὸς βίος ἐστηρίχθη πρὸ πάντων εἰς τὴν σωματικὴν πρᾶξιν ὡς προϋπόθεσιν ἐνὸς γεγονότος, τὸ ὁποῖον οὐσιαστικῶς συνετελεῖτο ὑπὸ τῆς γῆς. Διὰ τῆς ὑποχρεώσεως τῶν φυσικῶν δυνάμεων νὰ δημιουργήσουν ὑπογεῖως καὶ νὰ παρουσιάσουν εἰς τὸ φῶς τὴν ἀπαιτουμένην τροφήν ἐπετεύχθη μία ἐξασφάλισις τῆς ὑπάρξεως ἄνευ προηγουμένου. Ἡ ἐπέμβασις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν λειτουργίαν τῆς φύσεως ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς κλιματολογικῆς μεταβολῆς, ἡ ὁποία ἐπέτρεψε τὴν τῆξιν τῶν πάγων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βλαστήσεως. Εἰς τοὺς θερμοὺς καὶ ὑγροὺς χώρους τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐδημιουργήθησαν αἰφνιδίως οἱ ὄροι τοῦ μεγαλύτερου ἀνθρώπινου τολμήματος ὡς ἔργου γυναικείας ἐμπνεύσεως.

Ἐὰν οἱ ἄνδρες μέχρι τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς ἐξασφάλισαν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων τὴν λείαν, ἡ συλλογὴ σπερμάτων, φύλλων ἢ βολβῶν ὑπῆρξεν ἔργον κυρίως τῆς μητρικῆς φροντίδος. Γυναῖκες, τῶν ὁποίων ἐπρε-

πε νὰ εἶναι τὰ βλέμματα ἐστραμμένα πρὸς τὴν γῆν, παρετήρησαν μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ κλίματος τὴν αἰτιώδη συνάφειαν μεταξὺ καρποῦ καὶ καρποφορίας. Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ συνέβη διὰ πρῶτην φορὰν ἐπὶ τάφων, ὅπου ἐφύτρωσεν ἡ τροφὴ τοῦ νεκροῦ ἢ ἐντὸς σπηλαίων, ὅπου ἔνεκα τῆς ὑγρασίας ἐβλάστησαν οἱ ἀποθηκευμένοι καρποί. Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ἀπὸ σκοποῦ, μετεβλήθη ἐπὶ τῆς γῆς ἡ βάσις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.

Ἄντὶ νὰ ζῆ ὡς παράσιτον ἐκ τῶν προσφορῶν τῆς τύχης, ὁ ἄνθρωπος ἀνέλαβεν ἔκτοτε ὑπὸ τὴν ἰδικὴν του εὐθύνην τὴν παραγωγὴν τῆς φύσεως. Εἰσῆλθε διὰ πρῶτην φορὰν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς δημιουργίας καὶ προσεπάθησε νὰ ζήσει διὰ τῆς ὑποκαταστάσεως τοῦ θεοῦ ἔργου. Τὸ θράσος αὐτό, ἐκ τοῦ ὁποῦ προέκυψεν ἡ ἐμπειρία τῶν θετικῶν καὶ τῶν ἀρνητικῶν ὄρων τοῦ μονίμου βίου, ἔπρεπε ὅμως νὰ πληρωθῆ ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συναισθήσεως τοῦ θανάτου, ἐφ' ὅσον ὁ νεκρὸς παρέμενε ἔκτοτε πλησίον τῶν ζώντων καὶ ἡ ἀποθήκευσις τῶν προϊόντων τοῦ ἀγροῦ ἐνέπνευσε τὸν φόνον διὰ τὸν σφετερισμὸν των. Ἀφ' ὅτου ἰδίως οἱ ἄνδρες μετὰ τὴν εἰσοδὸν ἰσχυρῶν τετραπόδων ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τοὺς καλλιεργητικοὺς χώρους ἔπρεπε νὰ σηκώσουν τὸ βάρος τῆς ἐργασίας καὶ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ γεννήματα τοῦ ἀγροῦ διὰ τῆς ζωῆς των ἢ νὰ δουλεύσουν χάριν ἄλλων κυρίων, ἀντελήφθησαν τὴν γυναῖκα ὡς συνωμότιν εἰς μίαν ὑπόθεσιν, ἡ ὁποία ἐστρέφετο ἐναντίον τῆς θείας αὐτονομίας, τῆς προϋποθέσεως τοῦ ἀκόπου καὶ ἀμερίμνου βίου τῆς ἐλευθέρας κινήσεως.

Διὰ τῆς ὀδύνης ἐν τούτοις αὐτῆς, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀνθρωποθυσίαν, ἀφ' ὅτου τὸ μπτρικὸν ἐνοσικτον τῶν πρῶτων καλλιεργητριῶν προεβλήθη μυθολογικῶς εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς, ὥστε νὰ χρειάζονται ἀνταλλάγματα διὰ τὴν σφαγὴν τῶν βλαστῶν ἢ τὸν ἐξευμενισμόν της, ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τῆς ἱστορίας. Ὁ ἀγρὸς ὑπῆρξεν ἡ προϋπόθεσις τοῦ ἐλευθέρου χρόνου καὶ τοῦ προγραμματισμοῦ τῶν πράξεων. Ἀφ' ὅτου σπεῖρεται ἡ γῆ, τὸ μέλλον παρουσιάζεται ὡς διάστασις τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν ἐξασφαλίζεται μόνον βιολογικῶς, ἀλλ' ἐπίσης διαφοροποιεῖ τὴν πρακτικὴν τῆς ἔκφρασιν. Ἡ βιοτεχνία ἐμφανίζεται ὡς καρπὸς τῆς δυνατότητος νὰ διατηρηθοῦν εἰς τὴν ζωὴν ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν. Ἡ περίσσεια τῆς τροφῆς ἐθεμελίωσε τὸ ἀνάκτορον καὶ τὸν ναόν, ἀφ' ὅτου ἡ ἀμυντικὴ προσπάθεια, ἡ ἀνάγκη τοῦ συντονισμοῦ τῶν πράξεων διὰ τὴν τιθάσευσιν τῆς πλημμύρας τῶν ποταμῶν εἰς τοὺς βασικοὺς γεωργικοὺς χώρους καὶ τελικῶς ἡ καθοδὸς τῶν νομάδων ἐκ τῆς Ἀσίας ἐδημιούργησαν τὴν κρατικὴν ὀργάνωσιν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἀρχικῶς θεογόνων καὶ ἀργότερον οὐρανίων θεῶν. Ἡ μνημειώδης

ἀρχιτεκτονική καὶ ἡ γραφή, ἡ γεωμετρία καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ ἀστρικοῦ χώρου ἐξυπηρέτησαν τὴν σκοπιμότητα τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἱερατείου. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπετεύχθη ἐκ πολιτικῶν λόγων, οἱ ὅποιοι κατέληξαν εἰς τὴν πληθυντικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν λύσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων διὰ τῆς γενικῆς θελήσεως, ἡ ἀντιστροφή τοῦ σκοποῦ μεταξὺ πράξεως καὶ γνώσεως. Ἐνῶ ἡ Ἀνατολή ἐσκέφθη χάριν ἐνὸς ὠφελίμου ἀποτελέσματος διὰ τὴν ζωὴν, οἱ Ἕλληνες τῆς δημοκρατίας ἐθεώρησαν τὴν ζωὴν ὡς προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐρώτησιν, περὶ τίνος πρόκειται εἰς τὸν κόσμον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐθεμελίωσαν τὴν ἐπιστήμην καὶ παρουσίασαν τὸ πνεῦμα ὡς κάτοπτρον τοῦ εἶναι.

4. Ἐὰν ἡ δημιουργία τοῦ ἐνάρθρου λόγου, τοῦ νομαδικοῦ κόσμου καὶ τοῦ γεωργικοῦ βίου ὑπῆρξαν τὰ σημαντικώτερα ἐπεισόδια τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν κατεύθυνσίν τῆς πρὸς τὸν πολιτισμόν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας συντελεῖται ὁ τέταρτος αποφασιστικὸς μεταπροσανατολισμὸς τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Τὸ κοσμοϊστορικὸν γεγονός, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνακατασκευάζεται ὁ φυσικὸς καὶ ὁ ἱστορικὸς κόσμος, ὀνομάζεται γενικῶς «Τεχνική». Ἐκ τῆς ἐξελίξεώς του ἐξαρτᾶται ἡ βιολογικὴ παρουσία καὶ ἡ πνευματικὴ θέσις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον.

Ὡς ἐπιστέγασμα τοῦ πολιτιστικοῦ πνεύματος ἡ Τεχνική δὲν πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τοὺς ὁμωνύμους ὄρους, οἱ ὅποιοι ἐδήλωσαν

- α) τρόπους βιολογικῆς λειτουργίας (κυκλοφοριακὸν ἢ ἀναπνευστικὸν σύστημα),
- β) ἐπεκτάσεις ἀνθρωπίνων μελῶν (ἄροτρον, ἀκόντιον),
- γ) εἶδη συνεργασίας πρὸς τὴν φύσιν (ἰστιοφόρον, ὑδρόμυλος),
- δ) ἐκφράσεις ἀτομικῆς ἐπιτηδειότητος (ἀθλητικὴ κατάρτισις, μουσικὴ ἐκτέλεσις),
- ε) τομεῖς κοινωνικῶν ἐνδιαφερόντων (χορὸς, ἔθιμα),
- ς) τὰ τελευταῖα στάδια μεγάλων κοινωνικῶν ἐμπνεύσεων, ὅποτε τὸ ἔργον τῶν ἐπιγόνων συνίσταται εἰς μίαν συστηματικὴν ταρίχευσιν τοῦ σώματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχε κατοικήσει ἄλλοτε ἡ ζωὴ.

Ὡς μέθοδον παραγωγῆς πραγμάτων ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς λογικῆς εἶχεν ὀρίσει τὴν κατασκευαστικὴν δραστηριότητα ὁ Ἀριστοτέλης: «Ἡ τέχνη ἔξις τις μετὰ λόγου ποιητική». Διὰ μέσου τῆς προϊστορίας καὶ τῶν αἰώνων τοῦ πολιτισμοῦ ἡ τεχνικὴ αὐτὴ

- 1) διεμόρφωσε τὸ σχῆμα τῆς ὕλης,
- 2) ὑπέστη τὸν ἔλεγχον τῶν αἰσθήσεων,
- 3) ὑπῆρξε προσωπικὸν ζήτημα,

- 4) ἔμεινεν, ὅπου ἐξεμεταλλεύθη δυνάμεις τῆς φύσεως, συνδεδεμένη πρὸς τὴν πηγὴν των,
- 5) διεθιβάσθη ἐμπειρικῶς καὶ
- 6) ἐξεπλήρωσε σκοπούς, τοὺς ὁποίους καθώριζεν ἡ ἀνάγκη ἐκ τῶν προτέρων.

Ἐκ τῶν χαρακτήρων αὐτῶν κανεὶς δὲν προσδιορίζει τὸ φαινόμενον τῆς σημερινῆς τεχνικῆς, ὡς ἰδιαίτερα γνωρίσματα τῆς ὁποίας παρουσιάζονται:

Α' Ἡ ἐπέμβασις εἰς τὴν δομὴν τοῦ ἀνοργάνου κόσμου.

Μέχρι τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν γαιανθράκων ἡ τεχνικὴ θάσις ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν πολιτισμῶν ὑπῆρξεν ἡ ὀργανικὴ φύσις. Ἡ ξυλεία, τὰ ζῶα καὶ οἱ δοῦλοι ἐστήριζαν τὰ ἔργα τῆς ἱστορίας. Ἐὰν ὅμως ὁ πρακτικὸς κόσμος ἐβασίσθη ἐπὶ τῶν ἐκφράσεων τῆς ζωῆς, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραγνωρίσῃ τὰ αἰτήματά της. Ἐπέκεινα παντὸς συναίσθηματιμοῦ τὰ κατασκευαστικὰ σχέδια τοῦ ἀνθρώπου ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὴν δυνατότητα τῶν ζώντων κτημάτων. Οὔτε τὰ ξύλα οὔτε οἱ δοῦλοι ἦτο δυνατόν νὰ σηκώσουν θάρος μεγαλύτερον τῆς φυσικῆς των ἀντοχῆς. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ προσαρμογὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐσωτερικὴν δυνατότητα τῶν ἐνοργάνων ἀντιστρέφεται σήμερον. Ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἀντικείμενον προσαρμόζεται εἰς τὴν ἐποχὴν μας τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ βιομηχανία βαδίζει τὴν ὁδὸν τῆς δημιουργίας συνθετικῶν ὑλῶν, οἱ χαρακτῆρες τῶν ὁποίων καθορίζονται κατὰ βούλησιν. Ἐπαυσε μὲ ἄλλους λόγους ἡ φύσις νὰ προσφέρῃ τὸ παράδειγμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιδιώξεων. Δὲν θὰ ἐπανελαμβάνετο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅτι τὰ πράγματα καὶ τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα τὴν ἐκφράζουν, «ὡς οἶόν τε ἄριστα ἔχειν, οὕτω πέφυκεν»¹.

Εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ προγράμματος τῆς φύσεως ὁ ἄνθρωπος κατὰ συνέπειαν δὲν συνδέεται πρὸς τοὺς κοινωνοὺς τῆς ζωῆς, ὥστε νὰ αἰσθάνεται τὸ δέος τῆς συγγενείας, ἀλλὰ πρὸς τὴν νεκρὰν ὑλὴν, ἡ ὁποία ἐξαναγκάζεται νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν τεχνικὴν πρόθεσιν. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ φυσικοῦ κόσμου διὰ τῶν ἀντικειμενικῶν συμπυκνώσεων τῆς θελήσεως δημιουργεῖ διὰ τοῦτο μίαν νέαν σχέσιν καὶ πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον. Διὰ νὰ ζήσῃ τεχνικῶς, ἐπιχειρεῖ σήμερον ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸν ἄνθρωπον, νὰ τὸν κατασκευάσῃ ἐσωτερικῶς, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τεχνικῶν ἀντικειμένων. Τὸ ραδιόφωνον καὶ ἡ τηλεόρασις δὲν εἶναι ἀπλῶς μηχανικοὶ ἐξαναγκασμοὶ τῆς ὑλῆς νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ ἀνθρώπινον σχέδιον, ἀλλὰ ταυτοχρόνως μέθοδοι ἐμβολιασμοῦ πίστεων.